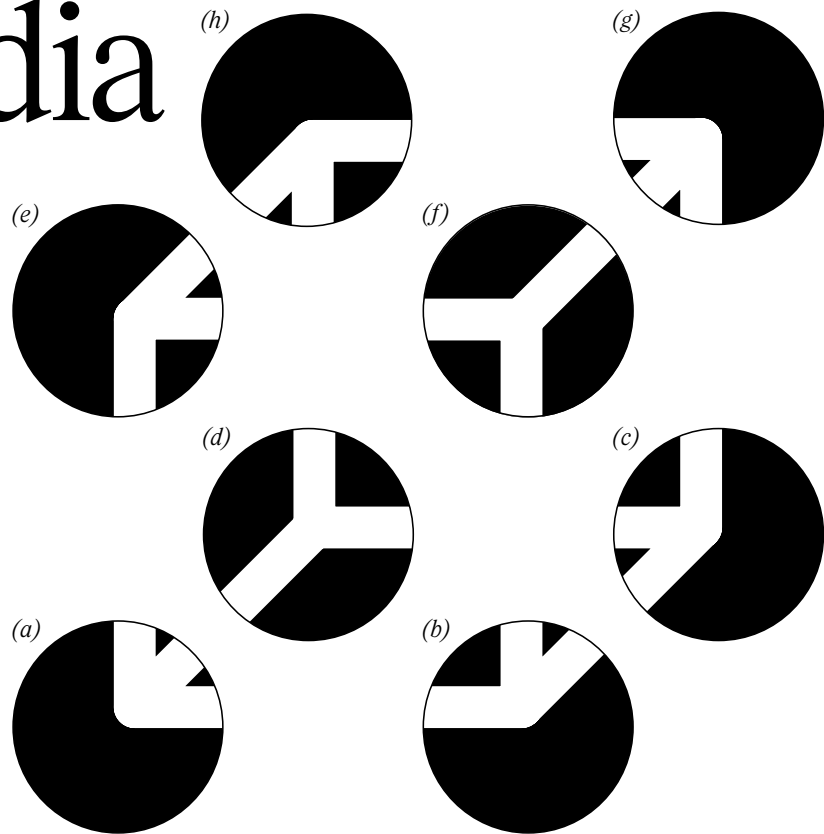

Postfenomenologie, mysl a média

(1. ročník studentské konference)

*Konference je podpořena
grantem SVK3-2020-001*

19. listopadu 2020
10:00 online
KFI FF ZČU

Sborník anotací

Možnost veřejnosti se připojit online (9:30)

Představení a úvodní přednáška

Mgr. et Mgr. Zdeňka Špiclová a Mgr. Naďa Hlaváčková:
Úvodní slovo a představení konference (10:00 — 10:10)

Mgr. Jakub Ferenc:
Úvod do tématu konference (10:10 — 10:30)

KEYNOTE: Mgr. Michal Polák, Ph.D. (10:30 — 11:30)

Teoretická sekce (moderuje Mgr. Naďa Hlaváčková)

KEYNOTE: Mgr. Martin Ritter, Ph.D. (11:30 — 12:15)

Přestávka (15 min)

KEYNOTE: Mgr. Martin Charvát, Ph.D. (12:30 — 13:15)
Mgr. Jakub Ferenc (13:15 — 13:30)

Přestávka: (10 min)

Případové studie (moderuje Mgr. et Mgr. Zdeňka Špiclová)

Mgr. Jakub Fiala (13:40 — 14:05)
Bc. Karolína Hrichová a Bc. Veronika Hanáková (14:05 — 14:30)
Mgr. Radovan Bartošek (14:30 — 14:55)
PhDr. Pavel Farkas (14:55 — 15:20)

Přestávka (10 min)

Otevřená diskuze (15:30 — 16:00)
Závěrečné slovo Dr. Michal Polák (16:00)

(10:30 — 11:30)

Mgr. Michal Polák, Ph.D.

Postfenomenologie, 4E a Neurocentrismus

Postfenomenologie se opírá o teze z výzkumného programu 4E kognice, protože umožňují artikulovat představu, že věci kolem sebe vnímáme bezprostředně, bez nutnosti je reprezentovat v mozku. Klade však též velký důraz na roli intencionality (v podobě pojmu *mediace*) jako základní formy naší vztáženosti k realitě. Intencionalita je však standardně definována jako mechanismus vztahu reprezentace k reprezentovanému. V příspěvku rozliším tři kategorie současných přístupů k výzkumu lidské mysli: reprezentační neurocentrismus, senzomotorické teorie a teorie rozšířené kognice. Poslední dva přístupy v podstatě pokrývají výzkumný program 4E (*embodied, enacted, embedded, extended*), který zároveň tvoří empiricky orientovanou část ideologie postfenomenologického přístupu. V příspěvku představím základní charakteristiky těchto čtyř přístupů k lidské kognici a pokusím se argumentovat, že ačkoli přinejmenším první tři jsou kritickou reakcí na tradiční reprezentační neurocentrismus, všechny jsou na tomto programu konceptuálně nebo i fakticky závislé. Dále uvedu několik argumentů, které podporují reprezentační neurocentrismus. V neurocentrickém přístupu se má za to, že mysl není v těle, ale v mozku. Neurocentrismus však není jen metafyzická teze o tom, jaká má být povaha naší mysli. Je to výzkumný program se silnou metodologickou oporou, empirickými a experimentálními výsledky a nepřehlédnutelným potenciálem dalšího rozvoje. Výzkumným program sdružený pod hlavičkou tzv. „4E kognice“ je třeba chápat jako rozšíření standardního neurocentrického přístupu, ale nikoli jako alternativu vůči němu.

Ve svém výzkumu se dlouhodobě věnuje problematice filosofie mysli a kognitivní vědy. Aktuálně se orientuje zejména na filozofické a metodologické aspekty vědy o vědomí. Ve svém výzkumu se hlásí k naturalismu, nutnosti pracovat s poznatky empirických věd, zejména kognitivní psychologie a neurovědy. K tématu publikuje v prestižních zahraničních časopisech a napsal několik monografií. Působí jako odborný asistent a vědecko-výzkumný pracovník na Západočeské univerzitě v Plzni na Katedře filozofie. Je členem Research Centre for Theory and History of Science (RCTHS), Association for the Scientific Study of Consciousness (ASSC) a East European Network for Philosophy of Science (EENPS).

(11:30 — 12:15)

Mgr. Martin Ritter, Ph.D.

Je postfenomenologie fenomenologická?

Postfenomenologie se výslovně hlásí k fenomenologii, zároveň ji ovšem překračuje. Překračuje ji za první tím, že zdůrazňuje podstatnou podmíněnost zkušenosti (a skutečnosti) konkrétními technologiemi, za druhé tím, že se opírá rovněž o ne-fenomenologické směry, jako je pragmatismus, Science and Technology Studies či Actor–Network Theory. Toto tematické i konceptuální rozšíření vyvolává otázku, zda a do jaké míry může postfenomenologie zůstat věrná fenomenologické metodě. Tvrdí-li postfenomenologové, že se stejně jako Husserl vrací k věcem samým, opírá se tento návrat o fenomenologickou metodu? Obecně řečeno: Je postfenomenologie přesnější, konkrétnější, realističtější fenomenologií než filosofie Husserlova, Heideggerova či Merleau-Pontyho, nebo je naopak – z perspektivy fenomenologických „klasiků“ – pokřivenou, ne-dokonalou fenomenologií? Tuto otázku lze klást primárně se zřetelem k tzv. empirickému obratu, k němuž se postfenomenologie hlásí: je obrat k empirii práv požadavku vrátit se – fenomenologickým způsobem – k věcem samým, nebo se filosofie (vycházející) z techniky, tj. z technických artefaktů, mívá s fenomenologicky chápanými věcmi? Ve svém příspěvku se zaměřím na postfenomenologickou metodu a pokusím se osvětlit, v jakém smyslu může obrat k empirii znamenat odvrát od fenoménů a proč by postfenomenologické filosofii techniky mohl prospět větší důraz na fenomény na rozdíl od empiricky daných věcí.

Příspěvek je podpořen grantem MŠMT a EU v rámci projektu „Technology as a Medium of Existence: A Benjaminian Techno Anthropology“, který Dr. Ritter od října 2020 řeší v týmu prof. Marka Coeckelbergha při Univerzitě ve Vídni (<https://philtech.univie.ac.at/team/martin-ritter>).

*Martin Ritter (1977) vystudoval obor filosofie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde v roce 2007 obhájil disertační práci o Benjaminově filosofii, jež později vyšla pod názvem *Filosofie jazyka Waltera Benjamin* (2009). V letech 2007–2018 působil na FF UK jako odborný asistent, v současnosti externě vyučuje na Fakultě humanitních studií UK. Od roku 2010 je zaměstnancem Filozofického ústavu AV ČR. Soustředí se na fenomenologii (zejména myšlení Jana Patočky), kritickou teorii a německou mediální filosofii. Do češtiny přeložil řadu filozofických děl (Adorno, Bhabha, Rorty, Žižek ad.), připravil též třísvazkový Výbor z díla Waltera Benjamin (2009, 2011, 2016). Publikoval desítky odborných studií, k jeho posledním knižním publikacím patří *Poznáním osvobodovat budoucí. Benjaminova teorie pravdy* (2018) a *Into the World. The Movement of Patočka's Phenomenology* (2019).*

(12:30 — 13:15)

Mgr. Martin Charvát, Ph.D.

Za hranice fenomenologie: Archeologie médií

Předložený příspěvek si klade za cíl představit alternativu fenomenologie médií ve formě archeologie médií. Jejím hlavním proponentem je finský teoretik J. Parikka, který vychází z širokého filosoficko-mediálního rámce: od McLuhana, Kittlera až po Foucaulta či Deleuze. Čím se archeologie médií odlišuje od fenomenologie médií je její zaměření na materiální aspekty technologie/hardware a na strukturu vztahů, v nichž primární roli nehraje lidská intencionalita, ale to, jakým způsobem je diskurzivně i nediskurzivně konstituován rámec rozumění světa skrze (a za pomocí) médií. Tam, kde Kittler klade důraz primárně na hardware, tam Parikka podotýká, že je nutné brát do úvahy i lidské tělo nejen jako povrch zápisu, recepce, ale zejména jako afektivně-infinitezimální pole komunikačních sil, jenž nemá přesně danou hierarchii, ale rhizomaticky se strukturuje podle materiálních podmínek a vytěsněného třetího – šumu. Právě šum se v Parikkově případě stává podmínkou možnosti komunikace, šum jako něco, co nelze analyzovat prizmatem fenomenologie, se stává uzlovým bodem archeologie médií.

Martin Charvát (1989) působí jako odborný asistent na katedře mediálních studií Metropolitní univerzity Praha, je vedoucím Centra pro studium mediální kultury tamtéž. Spolupracuje také s pražskou FAMU. Je autorem pěti monografií, z nichž nejnovější pojednávají o technoimaginaci v českém poetismu (Zázračné křížení: Karel Teige a Vítězslav Nezval) vyšla v Nakladatelství AMU. Dále je koeditorem tří kolektivních monografií a spoluautorem stejného počtu kolektivních monografií. Publikoval téměř tři desítky odborných studií. Mezi jeho hlavní oblasti zájmu patří analýza technoimaginace, sémiotika, nová média a filozofie druhé poloviny dvacátého století.

(13:15 — 13:30)

Mgr. Jakub Ferenc

Postfenomenologie Dona Ihdeho jako kritika „metafyziky“ techniky a materiality u Martina Heideggera

Málokdo si dovolí osočit jednoho z největších filozofů 20. století z toho, vůči čemu se sám vymezoval. Postfenomenologie jakožto empiricko-pragmatická fenomenologie technologií představena v díle *Technology and the Lifeworld* (1990) americkým filozofem Donem Ihdem však ukazuje, že Heideggerova filozofie techniky a analýza existenciálního bytí entit byla sama zatížena metafyzikou. Nejen ve známém výkladu prostředků v *Bytí a čas*, představující proto-filozofii techno-materiality, ale i v *Otázce techniky* preferuje Heidegger ontologickou analýzu jsoucen na úkor ontického. Dle Ihdeho i dalších tímto Heidegger činí dva problematické kroky. Zaprvé redukuje technologicky mediovanou intencionalitu pouze na dva módy obstarávání prostředků, tedy příručnost a výskytovost. Zadruhé Ihde sice souhlasí, že materialita jednotlivých technologií zprostředkovává náš přístup k přírodě i ke světu, avšak odmítá deterministický a totalitní *Gestell* jako jediný způsobu odkrývání přírody v podobě použitelného stavu. Postfenomenologie v čele s Ihdem proto přichází s novými, empiricky inspirovanými intencionálními vztahy člověk-technologie (vtělenost, hermeneutika, alterita, kyborg aj.) a teoriemi multistability, magnifikační/redukční struktury a plurikulturality, které dohromady křísí Husserlovy variace v kontextu technologií a vnáší do „klasické“ fenomenologie techniky pluralitu vztahů člověk-technologie, které překračují dichotomii sociálního i technologického determinismu. Cílem tohoto příspěvku je představit a analyzovat koncepty Ihdeho postfenomenologie technologií na pozadí jeho kritiky klasické, především Heideggerovy fenomenologie.

Práce je podpořena grantem „Postfenomenologie a empirický obrat ve filozofii technologie SGS-2020-030“

*Jakub Ferenc je výzkumníkem médií a technologie. Zajímá se filozofii technologií, teorii médií, uživatelská rozhraní, distribuovanou kognice, (post)fenomenologii a ko-evoluce kognice a technologie. Absolvoval *Studia nových médií* na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Dále studoval mediální studia a etnografii na University of Bonn (Německo) a zúčastnil se letní školy *Fenomenologie a filosofie mysli* při PhD school na University of Copenhagen (Dánsko) vedenou Danem Zahavim. V současné době je doktorandem oboru *Teorie a dějiny vědy a techniky* na Západočeské univerzitě v Plzni, kde píše dizertaci na téma *Kyborga ve filozofii technologií*, a na *Studiích nových médií* působí jako externí vyučující.*

(13:40 — 14:05)

Mgr. Jakub Fiala

Ztraceno v překladu: kdy(ž) nám sebeměření nastavuje křivé zrcadlo

Masové zpřístupnění technologií, které jednotlivci umožňují velmi snadno sbírat data o svém těle, životě a chování, je palivem čím dál populárnějšího úkazu, který souhrnně označujeme jako Quantified Self. Sebeměření, jež je jeho pravou podstatou, je díky levné a onniprezentní technologii možné provádět téměř bez vynaložení úsilí na straně uživatele, avšak obraz, který tak získáváme může být značně pokřivený. Příspěvek se pokusí skrze prakticky orientovanou kritickou reflexi měřících fitness náramků za pomoci konkrétních příkladů ukázat, co se ztrácí v překladu, když člověk místo naslouchání vlastnímu tělu upřednostní číselné hodnoty zobrazené displejem na zápěstí. Kdybychom měli být s naší důvěrou vůči těmto zařízením a k nim přidruženým aplikacím opatrní a proč je užitečné zpochybňovat to, co nám sebeměřící nástroje předkládají jako nezaujatý popis našeho života. Lákavost číselné reprezentace dějů a stavů může být v čím dál tím složitějším každodenním životě pro jednotlivce snadno zdrojem falešné kontroly a úspěšně maskovat ztrátu komplexnosti skutečného života, jež se žádnou číselnou hodnotou ani piktogramem vyjádřit nedá.

Mgr. Jakub Fiala, Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK, je absolvent Jazykové a literární kultury a Studia nových médií, kde od roku 2010 působí jako tajemník a lektor. Mezi lety 2012 - 2016 se věnoval mezinárodnímu projektu Dáme práci zaměřenému na proměnu pracovního trhu a možnosti hledání práce s využitím nových médií. Od roku 2016, kdy začal studovat v doktorském studiu Informační vědu, se jeho zájem soustředí na oblast sebeměření, což ho přivedlo k otázkám spojeným s lidským chováním a prožíváním. Od roku 2018 prohlubuje své profesní kompetence v oblasti spolupráce v rozvíjení osobního a profesního potenciálu - působí v univerzitním poradenském centru UK Point, kde se věnuje koučování.

(14:05 — 14:30)

Bc. Karolína Hrichová a Bc. Veronika Hanáková **Když se smrt dostaví: Pohřeb v přímém přenosu aneb** **posmrtný artefakt digitální doby**

Technologické změny jsou nedílnou součástí moderního světa, alespoň tak jak jej můžeme vnímat a chápat, strukturují náš vztah ke světu, ale i to, co znamená být člověkem, jak vidíme sami sebe. Současná globální pandemie posílila komplexní technologickou mediaci naší společnosti, na jednu stranu zvýraznila přítomnost v mnoha aspektech našich každodenních životů, ale také pronikla do prostor, kde před pandemií nebyla tolik patrná. Pohřeb je událost, a to velmi tělesná. Tělo zemřelého v sále, okolo něho rodina a známí truchlí, prožívají moment ztráty milovaného, který nejde vrátit. V době pandemie se však klasické pohřby (ať už po nich následovalo vložení do země v rakvi na pozemku místního hřbitova, kremace, či přírodní pohřeb) staly nemožným ceremoniálem. Nemálo pohřebních domů přešlo k přenosům pohřbům pro jejich rodiny, jako náhradu posledního rozloučení, protože lokální nařízení neumožnily konání žádné události pro větší počet lidí.

Rozloučení v přímém přenosu je proměnou ve vztahu k zemřelému, tak samotnému aktu pohřbu. Postfenomenologická analýza se snaží uchopit a analyzovat tuto dílčí proměnu, která momentálně vypadá jako provizorní řešení, na druhou stranu však zapadá do delší linie vytvoření digitální podoby zesnulého (shromáždění digitální stopy na jednu webovou stránku, udržování sociálních sítí mrtvého atd.). Příspěvek se pokusí o reflexi nepatrné technologie: jak dále strukturuje tělo mrtvého i živých.

Bc. Karolína Hrichová pokračuje ve studiu filmové vědy na Masarykově univerzitě Brno, ve své předešlé práci se věnovala kinematografii po zřízení Protektorátu Čechy a Morava a v historické práci stále pokračuje. Svoji badatelskou činnost v nedávné době však rozšířila do prostoru mediální reflexivity a zaměřuje se na současné zobrazení smrti v digitální společnosti.

Bc. Veronika Hanáková vystudovala filmovou vědu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, momentálně pokračuje na stejné fakultě ve studiu nových médií. Ve své práci se zaměřuje na CGI animaci, výsledky své práce prezentovala na konferenci Fresh Eye, v příštím roce ji čeká prezentace na SAS 2021.

(14:30 — 14:55)

Mgr. Radovan Bartošek
**Technologie a svoboda v době plošných
protiepidemických opatření**

V důsledku pandemie viru SARS-CoV-2 čelí naše společnost novým výzvám a problémům zasahujícím do všech oblastí života společnosti. Plošná protiepidemická opatření zaměřená na snížení virulence a reprodukčního čísla viru vytvářejí potřebu nového ptaní se po formách politických a občanských svobod. Do života každého občana totiž vstupuje v různé míře technologie, která jej reguluje, směřuje nás k určitému způsobu chování, a určité způsoby chování omezuje (nejsou-li přímo zakázány).

U části veřejnosti vzbuzují některá z opatření silnou kritiku, jenž občas přerůstá v aktivní odpor. Podoby této „rezistence“ se liší, od představení konzistentní argumentace proti opatřením, až po fenomén (nebo s Dawkinsem přesněji řečeno sociální mem) „vzdororoušek“, které jsou jednoduše symbolickým vyjádřením odporu proti plošnému omezení jedinců. Debata o legitimitě protipandemických opatření ústí do širší otázky po legitimitě intervencí veřejné moci a veřejných institucí do našeho života a také po roli technologie v této intervenci. Diskusní příspěvek ukáže, že technologie hygienických opatření může být chápána jako aktivní činitel v utváření etického a sociálního univerza a že zásadním způsobem ovlivňuje jeho výslednou podobu.

Příspěvek se zaměří na zkoumání jednoho konkrétního opatření, a to sice povinného nošení roušek. Cílem je tedy prozkoumat, zda a jakým způsobem ovlivňuje nošení roušek osobní svobodu jednotlivce, představit jednotlivé hlavní směry uvažování o svobodě, představit zároveň roušku jako technický artefakt, který relevantně vstupuje do etického a politického univerza a následně zhodnotit dopad nošení roušky na osobní svobodu jedince.

(14:55 — 15:20)

PhDr. Pavel Farkas

Design a uživatelský prožitek (UX) z města

V příspěvku s praktickými příklady se zaměříme na informační/interakční/technologickou vrstvu měst a s ní související prožitek obyvatele resp. uživatele daného systému. Oproti designérům (expertům), kteří mají formální oprávnění k ovlivnění podoby designu informace a interakce ve městech, nemají obyvatelé obvykle možnost zásahu do těchto struktur. Dílčí prožitky ovlivňují zkušenost s městem, kterou jako obyvatelé či návštěvníci mají. Může toto mít vliv na to, proč se v některých městech cítíme příjemněji než v jiných? Jakým způsobem vlastně můžeme vnímat komunikaci města skrze znakové systémy a jaké možnosti apropriace se nabízejí zájmovým skupinám uživatelů? Na město nahlédneme v metaforické dichotomii hardware/software, nastíníme designová pravidla a s nimi související prožívání veřejného prostoru čím dál více protkaného technologií. Cílem je zamyslet se, jak může design a technologie ovlivnit naši percepci a jak vlastně takový vztah postihnout metodologicky.

PhDr. Pavel Farkas je doktorandem oboru Sémiotika a filozofie komunikace na FHS UK. Zajímá se o veřejný prostor a v něm obsažené znakové systémy, wayfinding a interakci. Pro obor Elektronická kultura a sémiotika vyučuje předmět Informace-Design-Chytrá města.